

SKUP 2000 – 17

Prosjekt: Godt norsk

Medarbeider: Lars O. Toverud og Ståle Hansen

Publikasjon: NRK Brennpunkt

Publisert: Januar 2000

Medium: Fjernsyn

Tema: Retts- og kriminal

: METODERAPPORT
: SKUP 2001

"Godt Norsk?"

Av Lars O. Toverud og Ståle Hansen

Halvtimes fjernsynsdokumentar i BRENNPUNKT (NRK 1) sendt 11.01.2000 kl 2200.

Redaksjon: NRK Brennpunkt
FFAD
0340 Oslo

tlf 23 04 90 00

Kontaktpersoner: Lars O. Toverud
NRK Brennpunkt
FFAD
0340 Oslo

tlf 900 33 644

Ståle Hansen
NRK Brennpunkt
FFAD
0340 Oslo

tlf 905 92 321

METODERAPPORT

A) Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Vinteren 1998 fortalte TV2-nyhetene at et fjørfe-firma i Mjøndalen var under etterforskning av Økokrim for omfattende kjøttsmugling til Norge. Firmaet var en underleverandør til den bondeidee fjørfe-giganten Prior, som kontrollerer langt over 80 prosent av fjørfesalget i Norge. Prior er en av bedriftene som deltar i den lett nasjonalistiske "Godt Norsk"-kampanjen, som skal gi forbrukerne garanti for at varene som har dette merket er produsert i Norge. I innslaget avviste Priors toppsjef alle spekulasjoner om at Prior skulle være involvert i smuglingen, eller at noe av smuglerkjøttet skulle vært videresolgt som Prior-vare.

Utover sommeren 1999 kom det rapporter om en kraftig økning i Tollvesenets beslag av smuglerkjøtt. År for år ble beslagene doblet. Selv om mye av beslagene var tradisjonell "pensjonist-smugling" var det nå sterke indikasjoner på at det foregikk større organiserte kjøttsmugleroperasjoner i Norge. De skyhøye kjøttprisene sammen med de lave straffene for kjøttsmugling gjorde denne geskjeften mer og mer attraktiv. Som en av aktørene senere sa til oss: Det er bare idioter som smugler narkotika eller sprit når man kan oppnå de samme gevinstene med mye mindre risiko ved å smugle kjøtt.

Det var opplysningene om den eksplosjonsartede økningen i kjøttsmuglingen som gjorde at Brennpunkt ønsket å ta tak i saken. Senere kom fokuset mer og mer på den konkrete smugleraffæren som er nevnt ovenfor. Hvorfor kommer vi tilbake til.

B) Hva var den sentrale problemstillingen ved starten av prosjektet?

Den opprinnelige problemstillingen var knyttet til den voldsomme økningen i kjøttsmuglingen til Norge. Vi stilte to sentrale spørsmål som vi ønsket å vinkle på: Hvilken sykdomsfare ble de som spiste smuglerkjøtt utsatt for, og hvor stor profitt var det mulig å hente ut via organisert kjøttsmugling.

C) Ble problemstillingen endret underveis? I så fall, hvorfor og hvordan?

Da vi etter kort tid fikk en uventet førstehåndskilde fra den konkrete smuglersaken i Mjøndalen valgte vi å gå vekk fra det litt generelle utgangspunktet vårt, og heller forsøke å fortelle historien gjennom denne konkrete saken. Dette var naturlig å gjøre fordi det fort ble klart for oss at det

dreide seg om den største kjøttsmugleroperasjonen som noengang hadde blitt avdekket i Norge – og at den hadde betydelige sykdomsmessige konsekvenser.

D) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problemer underveis mv.

Allerede fra starten hadde Brennpunkt valgt å sette inn store ressurser på denne saken. Vi var derfor to personer som jobbet tilnærmet heltid med denne konkrete saken i over et halvt år.

Som nevnt var utgangspunktet vårt å gjøre en bred kartlegging av kjøttsmuglingen til Norge og miljøene som drev med dette i organisert form. Dette foregikk ved hjelp av vanlige journalistiske metoder – innsamling av relevant skriftlig materiale og statistikk og en lang rekke samtaler med folk i kjøttmiljøet. Som vanlig fikk vi gjennom disse samtalene flere navn på personer vi burde snakke med.

Etter kort tid kom vi i kontakt med en person som hadde førstehånds kjennskap til den konkrete fjørfesmuglersaken i Mjøndalen. Han sa seg villig til å fortelle oss alt han visste om den saken. Det viste seg at han hadde hatt tilgang til korrespondansen som hadde gått smuglerne imellom. I tillegg hadde han ved selvsyn observert en rekke av smugleroperasjonene, omlasting og ompakking av varer osv.

I løpet av sommeren 1999 gjennomførte vi en rekke møter med denne kilden. Etter det første møtet var vi begge tilbøyelige til å klassifisere historien han fortalte som "for fantastisk til å være sann". Overfor oss hevdet han at saken hadde kolossale proporsjoner – at det dreide seg om flere tusen tonn fjørfekjøtt som var smuglet fra Øst-Europa til Norge i løpet av bare tre år. Til sammenligning beslagla Tollvesenet selv i rekordåret 1999 under hundre tonn smuglerkjøtt totalt.

Og enda mer oppsiktsvekkende – ifølge denne kilden var store deler av dette kjøttberget solgt videre som Prior-varer og forsynt med stampelet "Godt Norsk". Dette dreide seg om kylling, kalkun og andekjøtt fra Østerrike, Ungarn og Kroatia, som hadde blitt transportert gjennom Europa på den mest uhygieniske måte – lagret i romtemperatur over lengre tid – og deretter solgt som norsk vare i butikkene. Kjøttet var naturligvis ikke sjekket av noen norsk veterinærmyndighet. Kilden hevdet også overfor oss at ledelsen i Prior hadde vært klar over hva som foregikk i lengre tid, uten å foreta seg noe med det.

Det var helt åpenbart at påstander av dette kaliberet ikke kunne brukes uten den mest solide dokumentasjon. Og ingen av oss var innledningsvis særlig optimistiske med hensyn til mulighetene for å fremskaffe denne dokumentasjonen. Potensialet i historien var imidlertid så stort at det ikke var noen grunn til å gi opp.

Det viste seg at det var sterke spenninger innad i smuglerbedriftene. Mange av de ansatte hadde lønn til gode, og følte seg dårlig behandlet. Det skaper gode vilkår for journalistikk. Vi hadde møte med en lang rekke av de som jobbet i bedriftene – og historiene de fortalte stemte svært godt overens: Ja, vi mottok store mengder smuglerkjøtt – ofte et trailerlass i uka. Ja – vi pakket mesteparten av dette i Prior-emballasje, og leverte det til Priors anlegg i Vestfold. De ansatte, som i stor grad var svært erfarne fjørfeskjærere, mente at Prior måtte ha vært fullstendig klar over at de solgte smuglerkjøtt.

- Dette er jo fugler som er fostret opp på veksthormoner. Kalkunene veier opp til 20 kilo stykket. Så stor fugl finnes rett og slett ikke i Norge. Det finnes ikke engang utstyr som er stort nok til å slakte slike dyr her i landet, så de, og pekte på at kalkun- og kyllingbrystene var skåret på en måte som var helt forskjellig fra hvordan vi gjør det i Norge.

Parallellt jobbet vi med å kartlegge firmastrukturen til kjøttsmuglerne. Det viste seg at de to hovedmennene disponerte et veritabelt konglomerat av bedrifter i Norge, Sverige, Østerrike og Ungarn. Dette var bedrifter som var opprettet for å betjene smuglerruten – fra produksjonsfabrikkene i Øst-Europa, via smuglerruten til Norge, spedisjonen her i landet og til slutt distribusjonen av de enorme mengdene kjøtt i Norge. Profesjonaliteten i systemet var rett og slett skremmende. Via firmaregistrene i alle de aktuelle landene fikk vi ut informasjonen vi trengte for å pusle sammen alle detaljene i smugleroperasjonen når vi senere fikk tilgang på kjøps- og tollfakturaene for mye av smuglerkjøttet. (se vedlegg)

Vi fant ut at en av leverandørene av smuglerkjøtt var det østerrikske selskapet Glatte Putenfleisch GmbH. Den ene av de norske hovedmennene er gift med en av eierne i dette selskapet, som er blant de større operatørene på det østerrikske fjørfemarkedet. Vi valgte derfor en "rett i strupen"-taktikk i håp om at bedriften ville gi oss opplysninger for ikke å bli trukket inn i skandalen. Denne taktikken ga full uttelling. Vi fikk innsyn i selskapets ordrepapirer fra de norske smuglerne. Der sto informasjon om hvilke mengder fjørfekjøtt smuglerne hadde kjøpt, hva de hadde betalt for varene, til hvilke selskaper de var solgt og hvilken speditør i Oslo som skulle tollklarere varene. Til sammen hadde Glatte fakturaer for 450 tonn smuglerkjøtt.

Dette var et viktig gjennombrudd for oss. For den norske importstatistikken viste nemlig at det ikke var importert et eneste kilo fjørfekjøtt fra Østerrike, Ungarn og Kroatia på lovlig vis i de aktuelle årene.

Dermed kunne Brennpunkt dokumentere at Per Yngvar Mathisen og Willi Brunner, som hadde signert fakturaene, hadde smuglet minst 450 tonn smuglerkjøtt til Norge. I seg selv er dette en enorm mengde kjøtt – nok til en fjørfemiddag for hver nordmann.

Vi hadde nå selvstendig dokumentasjon på at smuglingen hadde foregått, og full oversikt over hvordan den hadde skjedd rent praktisk. Dermed anså vi smuglerdelen av saken for klar.

I mellomtiden hadde flere av de ansatte i smuglerbedriftene som vi hadde snakket med motatt alvorlige trusler. Det var tydelig at smuglermiljøet nå var klar over at vi arbeidet med saken. Til tross for presset de var satt under valgte likevel to av de ansatte, Nazar Amin og Cliff-Berry Madsen, å stå fram hos oss med viktige opplysninger om smuglingen. Andre ville forbli anonyme, men bidro med svært viktig informasjon.

Det neste skrittet ville bli å finne ut om vår hovedkildes mest utrolige påstand var sann, nemlig at Prior var informert om at de solgte smuglerkjøtt uten å gjøre noe med det.

Ad omveier fikk vi tak i to personer som fortalte at de hadde advart Prior-ledelsen personlig om forholdene. Den ene av dem var tidligere salgssjef i et av smuglerfirmaene, Svein-Erik Eiksjø. Han forklarte seg meget troverdig om dette, og var villig til å stå fram i programmet med sin forklaring. Den andre personen var en forretningsmann som ikke ønsket å stå fram, men han ga oss en skriftlig bekreftelse på at han hadde rapportert om smugleraffæren til Prior-sjef Svein Lyngnes våren 1997 – ett år før smuglingen ble avslørt av politiet. Samtidig hadde han advart lederen i Fjørfebransjens Landsforening Kåre Bakke, sa han. Bakke bekreftet overfor oss at forretningsmannen snakket sant. Han hadde fått advarselen. Lyngnes og resten av Prior-ledelsen nektet imidlertid.

For oss framsto det som umulig å distribuere hundrevis av tonn smuglerkjøtt i det lille norske markedet uten at den totalt dominerende markedsaktøren Prior skulle merke noe. Noe av svaret ville ligge i de offisielle salgsstatistikkene, som vi ba om å få utlevert fra Prior. Samtidig sikret vi oss de salgshallene Prior oppga internt til sine leveandører. Disse tallene, som i utgangspunktet er konfidensielle, fikk vi via hjelpsomme Prior-medlemmer.

Da Prior la sine tall på bordet viste det seg at de ikke stemte overens med de konfidensielle tallene. Armert med disse tallene visste vi noe svært interessant på forhånd – nemlig at det hadde bygget seg opp enorme mengder usolgt kalkun på Priors lagre i de årene smuglingen pågikk. Lagerbeholdningen ble doblet på to år – får så å bli revet bort så snart smuglerne var borte fra markedet. Tallene vi fikk fra Prior viste imidlertid et helt annet bilde. I følge disse tallene hadde lagerbeholdningen vært stabil gjennom hele perioden.

Da vi konfronterte Prior med forskjellene i tallene ble det innrømmet at våre tall var korrekte – noe som ikke bidro til å øke vår tillit til selskapet. Dersom vi ikke hadde hatt de riktige tallene selv ville vi aldri ha oppdaget dette.

Denne episoden illustrerer et problem – nemlig at Prior som såkalt "markedsregulator" har styring på salgsstatistikkene over fjørfe i Norge. Etersom Prior selv er part i denne saken var vi derfor nødt til å være svært

skeptiske til den statistikken vi fikk presentert, og alternative kilder var nesten umulig å finne.

Vi avdekket også et tilfelle der flere tusen Prior-kartonger var levert fra emballasjeleverandøren til den ene av smuglerbedriftene. Samtidig fikk vi opplysninger om at en av Priors sjefsselgere i Vestfold-avdelingen hadde et stort personlig lån hos den ene av smuglerlederne, Per Yngvar Mathisen. Vestfold-sentralen var den avdelingen som skulle ha mottatt mest smuglerkjøtt. Begge disse opplysningene ble senere bekreftet av Prior.

Vi satt nå med en lang rekke isolerte opplysninger som pekte sterkt i retning av at Prior ikke fortalte den fulle sannheten om hva de visste om salget av smuglerkjøtt. Overfor oss kunne nå Prior "ikke garantere" at de ikke hadde solgt smuglerkjøtt, men de hevdet fortsatt at ingen i selskapet i så fall kjente til dette. Vi valgte å presentere de sterkeste opplysningene i programmet, og la Prior få svare på dem der.

Vårt arbeid med programmet skjedde over ett år etter at politiet hadde avslørt smugleraffæren. Det opprinnelige hovedfirmaet i smuglersaken, Light Food i Mjøndalen, var slått konkurs. Konkursboet ble kjøpt av en krets med meget nære bånd til den tidligere eieren Per Yngvar Mathisen. Blant annet var hans kone, hans far og hans beste venn involvert i bedriften, og eierselskapet har samme hjemadresse som Per Yngvar Mathisen. Det nye selskapet fikk navnet Medi Food.

Vi visste at Prior ikke hadde etablert en egen skjærevirksomhet og at de derfor var avhengige av å gjøre denne typen arbeid hos uavhengige selskaper. Vi syntes derfor det var verdt å sjekke om Prior fortsatt handlet med Medi Food, og dermed med den samme kretsen som drev smuglerselskapet.

En kilde i fjørfamiljøet ga oss en av de interne slippene som ble brukt til å merke paller med fjørfekjøtt hos Priors anlegg i Vestfold. Her sto Medi Food avmerket som en av de viktigste leverandørene til avdelingen – ett år etter smugleravsløringen. Dette gjorde at vi bestemte oss for å holde Medi Foods lokaler under oppsikt for å se om vi kunne observere noen Prior-biler i området.

Etter fem-seks dager ble ventingen belønnet – en stor Prior-trailer kjørte ned til fabrikanlegget og lastet og losset fjørfe. Vi filmet hele transaksjonen med DV-kamera. Dette var unektelig et ganske spesielt forretningssamarbeid mens smuglersaken ennå var under etterforskning.

En av de viktigste bitene gjensto fortsatt. Spørsmålet var hvilken helserisiko det er for forbrukerne om store mengder ukontrollert smuglerkjøtt blir spredd på det norske markedet. Vi visste at Prior allerede gjennomførte salmonellakontroll av sitt kjøtt, slik at salmonellainfisert smuglerkjøtt sannsynligvis ville blitt kassert hvis det gikk gjennom Prior-systemet. Men hva med andre bakterier?

Tollvesenet har beslaglagt på hele 90-tallet tilsammen. Profitten – selv med 450 tonn kjøtt – er på mange titalls millioner kroner.

Det er ikke slik at man ikke skal bruke opplysninger fra kilder som har klare motiver for å komme med dem. Man må bare sjekke dem grundig først. I dette tilfellet viste det seg at samtlige av de etterprøvbare opplysningene vi fikk fra fra vår hovedkilde var korrekte.

Oslo 19.01.2000

Lars O. Toverud

Ståle Hansen